

Stanko Piplović

70 GODINA DRUŠTAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE SPLITA

Grb društva »Za stari Split«

Split je u svojoj gotovo dvije tisuća godina dugoj povijesti stvorio ogromna kulturna dobra čija vrijednost u nekim ostvarenjima prelazi granice naše domovine. Ovo mu je nadaleko širilo glas, donijelo veliki ugled, ali i stvorilo mnogo obaveza i poteškoća jer je to blago bilo stalno izloženo propadanju. Stanovnici našeg grada su uvijek znali cijeniti nasljeđe iz prošlosti pa su tako, da bi ga bolje zaštitili, već prije sedam decenija bili osnovali prvu amatersku organizaciju na masovnoj osnovi. Uloga društva bila je tim veća što su i stručne profesionalne institucije za čuvanje spomenika bile tek u formiranju. Neposredni povod za ovaj čin bili su sukobi oko pitanja zgrade Stare biskupije.

Zgrada biskupije podignuta je u 17. stoljeću sjeverno od katedrale, bivšeg Dioklecijanovog mauzoleja. Kada je u prošlom stoljeću prestala služiti za rezidenciju biskupa, upotrebljavala se u razne svrhe, sve se više zapuštala i propadala. Kako su higijenske prilike u ovom dijelu grada bile vrlo teške, promet u usklim uličicama otežan, a sama zgrada nije imala posebne umjetničke vrijednosti, predlagalo se njeno rušenje. Dok je veliki dio splitske javnosti bio za to da se zgrada ukloni, Povjerenstvo Dioklecijanove palače je odlučilo da se ona uz neke manje adaptacije sačuva. Ovo je izazvalo burne polemike u gradu pa je u vezi s tim

23. svibnja 1909. sazvana javna narodna skupština u općinskom kazalištu kojoj je prisustvovalo čak 1500 ljudi, skup po svojoj masovnosti teško zamisliv u današnjem deseterostruko većem gradu. Govorili su bivši načelnik Vicko Milić i dr Smodlaka. Istupio je i inženjer Petar Senjanović, inicijator ove akcije, koji je svojom jakom ličnošću i energijom bio u stanju da pokrene ovako široki krug ljudi. Na kraju sastanka jednoglasno je donesena rezolucija kojom se traži hitno rušenje Stare biskupije.

Tom prilikom predloženo je osnivanje jednog udruženja koje bi trebalo da okuplja cijelo građanstvo, zastupa javno mnijenje kod sličnih pitanja te da se grad složnim zalaganjem učini ljepšim i urednijim. Imenovan je pokretački odbor od 15 ljudi u koji su ušli: Vicko Milić, dr E. Salvi, dr A. Trumbić, dr J. Smodlaka, I. D. Ilić, inž. K. Tončić, I. Tagaglia, prof. G. Marcocchia, inž. P. Senjanović, dr L. Pezzoli, D. Savo, E. Vidović, dr Š. Tudor, dr G. Bulat i prof. D. Manger. Odbor je o zaključcima skupštine obavijestio splitsku općinu i ministarstvo za bogoštovlje i nastavu u Beču. Zatim je sastavio pravila i poslao ih u Zadar na odobrenje. Dalmatinsko namjesništvo je dalo suglasnost na rad Društva pod br. VIII 639 s danom 27. veljače 1910. godine. Nakon toga sazvana je glavna skupština na kojoj je izabrana prva uprava.

Tako je osnovano društvo pod imenom »Za Split« čiji su zadaci i uloga najbolje objašnjeni u njegovom ustavu:

»... svrha mu je da radi za poboljšanje zdravstvenih, građevnih i estetskih prilika grada Splita, i to bilo osnivajuć i izdvajajuć svojim sredstvima pojedine radnje, bilo potičuć i podupiruć poduzeća drugih, bilo učestvujuć savjetom, mnijenjem ili osnovama kod provođenja novih radnja ili popravaka, dotično kod preinaka postojećih, u koliko bi se takove promjene ukazale nužnim ili zgodnim.«

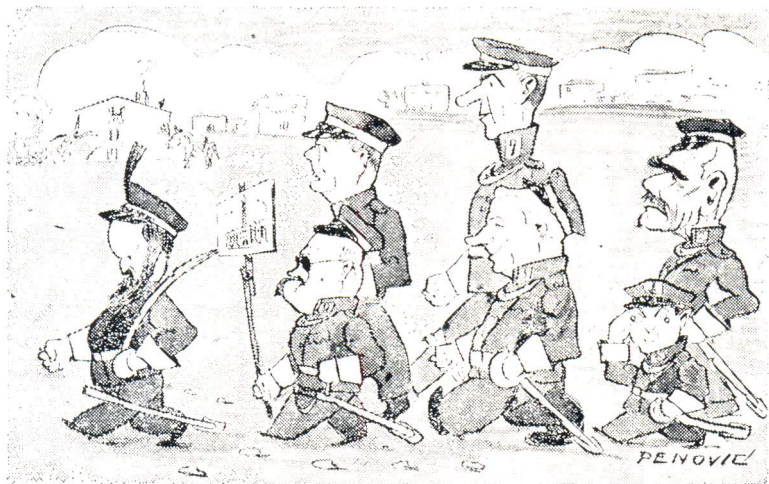
»Društvu je osim toga svrha da pogoduje i promiče promet stranaca, pa će zato raditi da što bolje upozna strani svijet s prirodnim ljepotama grada i okolice, historijskim i umjetničkim spomenicima Splita, nastojeć da ih učini što pristupačnijim i što privlačnijim.«

»Društvo će prikazivati podloge, osnove i nacрте na proučavanje i odobrenje nadležnoj vlasti, a tražit će da se s njom sporazumi, kad god se budu preduzimale radnje za poljepšanje grada.«

Splitsko društvo je jedno od najstarijih ove vrste u Dalmaciji. Slična udruženja, ali više turističkog karaktera, postojala su u to vrijeme još jedino u Dubrovniku i Zadru.

Senjanović je u ime Društva sastavio peticiju o neophodnosti rušenja Stare biskupije. Nakon što ju je usvojio upravni odbor, bila je poslana svim članovima Povjerenstva Dioklecijanove palače pred godišnju sjednicu održanu 1. travnja 1910. godine. Međutim ni ovo nije promijenilo stav Povjerenstva koje je držeći se načela o zaštiti starog grada kao cjeline usvojilo kompromisni projekat arhitekta Georga Niemannsa za adaptaciju zgrade.

Nisam uspio pronaći arhiv ovog prvog društva, vjerojatno je propao, tako da nam danas nije ništa poblize poznato o njegovom djelovanju. Sačuvan je jedino ustav koji sadrži odredbe slične svim takovim

Karikatura članova upravnog odbora društva »Za stari Split« objavljena u »Štandardcu« 10. listopada 1937.

statutima. Pored toga nešto se o Društvu može saznati iz onih nekoliko škrtih članaka iz tadašnjih novina i bilježaka u zapisnicima Povjerenstva Dioklecijanove palače. Na osnovu ovih izvora možemo ipak pretpostaviti da je bilo kratka vijeka i brzo prestalo djelovati.

Godine 1937. na inicijativu Meštrovića obnovljeno je društvo pod sličnim imenom »Za stari Split«. Pošto su izrađena i odobrena njegova pravila, Društvo se konstituiralo na sjednici održanoj 14. srpnja u Gradskoj biblioteci. Prisutne je najprije pozdravio prof. Manger, jedan od rijetkih članova starog društva, a zatim je izabrana uprava od sedam članova, redom uglednih građana. Tom prilikom je odlučeno da društveni amblem bude motiv antičkih Porta aurea u kvadratnom polju. Zadaci Društva izneseni su u Pravilima potvrđenim 21. lipnja iste godine:

»Svrha je društva zaštita starina, održavanje i čuvanje historijskog karaktera i svih kulturnih tradicija grada Splita i njegovog sreza, te poduzimanje svakojakih akcija za postignuće ovih ciljeva. Osobitu brigu posvetit će društvo potrebi da razvoj i izgradnja Splita i okolice budu u skladu sa njegovim današnjim tradicionalnim karakterom.«

Na sjednici upravnog odbora dana 30. kolovoza za predsjednika je izabran kipar Ivan Meštrović, potpredsjednika prof. Dušan Manger, direktor Biblioteke, tajnika Ljubo Karaman, blagajnika arh. Fabjan Kaliterna, a za odbornike dr Ivo Tartaglia, prof. Josip Barač i Jakov Čulić. Kako je Meštrović u to vrijeme živio u Zagrebu, a u Splitu boravio samo povremeno, ispočetka se nećkao da bude predsjednik jer je smatrao da neće moći dobro obavljati ovu dužnost:

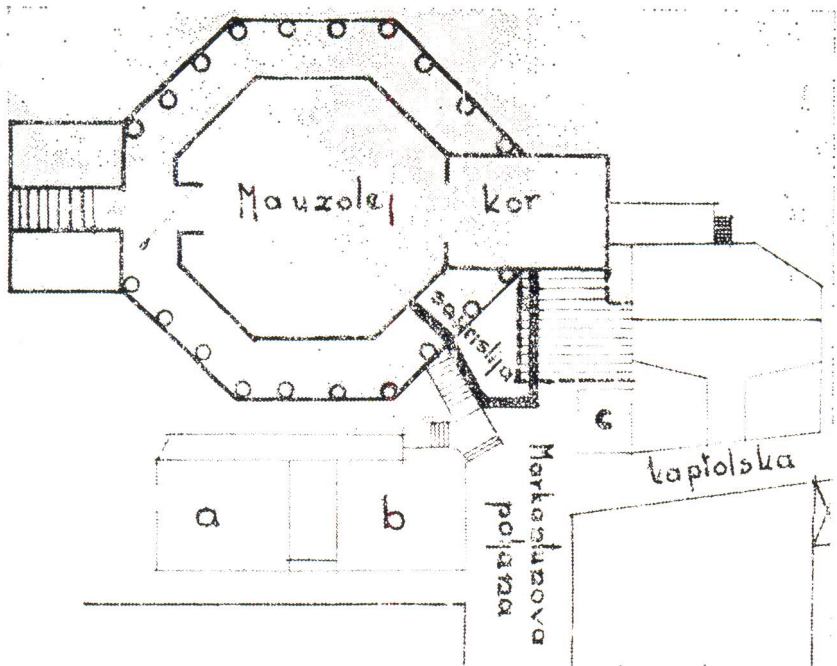
»U tom našem odboru svi smo mi jednaci i treba da smo, a predsjednik je samo onaj drug, koji treba da je uvijek tu i kome se iskazuje malo više časti. Ja međutim većim dijelom ne mogu biti među vama, a s druge strane ta čast mi ne bi pripadala po našem narodskom shvaćanju pošto je dobra polovina naših drugova, pa čini mi se i Vi sami, gospodine Podpredsjedniče, starija od mene.«

Stoga je sve poslove Društva vodio uglavnom Manger. Međutim on je o svim akcijama redovito obavještavao Meštrovića i s njim se konzultirao o pojedinim pitanjima. Osim toga, zahvaljujući Meštrovićevu ugledu i vezama, mnoge stvari su se daleko lakše rješavale.

Pored redovnih članova Upravni odbor je iz kruga poznatih javnih radnika birao stručne članove koji su trebali svojim prijedlozima i savjetima pomoći Društvu u njegovom radu. To su bili dr Mihovil Abramić, direktor Arheološkog muzeja, dr Vinko Lozovina, predsjednik i dr Lovre Katić potpredsjednik društva »Bihać«, inženjer Kamilo Tončić, direktor Narodnog muzeja i Banovinske galerije slika, inženjer Lujo Ivanišević i akademski slikar Vjekoslav Parač.

Društvo se od početka angažiralo na rješavanju praktičkih problema u povijesnoj jezgri grada. Tako se mnogo bavilo pitanjem sakristije koja je u 17. stoljeću bila prigrađena uz jugoistočni dio katedrale, nekadašnjeg Dioklecijanova mauzoleja. Zgrada je već bila trošna, sa stropovima, krovom i stepeništem od drveta. Po njenim prostorijama su se čuvale crkvene dragocijenosti. Kustos Niko Žiška je nastojao da se riznica uredi kako bi se srebrenina, ruho i stari kodeksi mogli izložiti na jednom mjestu i time učiniti pristupačnijim publici, a s druge strane želio je osigurati eksponate od požara i provala zamjenom drvenih konstrukcija betonskim. Radovi na preuređenju su počeli 1937. godine, ali se prilikom rušenja zida pokazao dobro sačuvani dio arhitrava i dva stupa periptera Mauzoleja. Na to je Konzervatorski ured odmah intervenirao, te da bi otkriveni dijelovi ostali vidljivi inzistirao na tome da se ova adaptacija obustavi i pristupi gradnji nove sakristije s istočne strane Mauzoleja iza kora, tim više što je tako i regulacionim planom bilo predviđeno. Društvo je podržalo ovaj stav, a i kaptol se također uz određene uvjete složio, shvaćajući da bi se na taj način otkrio još jedan važan dio careve grobnice. Da bi se pronašlo optimalno rješenje koje će zadovoljiti sve zahtjeve, posebna grupa sastavljena od predstavnika zainteresiranih strana, u kojoj su bili predsjednik općine inženjer Kargotić te Karaman, Žiška i Manger, obišla je gradilište i dogovorila se o lokaciji nove zgrade. Najveći problem s obzirom na nastalu situaciju bio je u tome kako će se pribaviti znatno veća potrebna sredstva. Ona su morala biti osigurana što prije jer su krov i istočni zid stare zgrade već bili poršueni. Kaptol je stavio na raspolaganje sumu predviđenu za adaptaciju, dok je ostatak nekako namiren uz pomoć općine i banske uprave. Nacrt za zgradu je izradio inž. K. Gamulin, a gradnja je povjerena poduzetniku L. Markovini.

Prilikom kopanja temelja nađeni su dijelovi istočnog zida temenosa Mauzoleja. Bili su sačuvani u priličnoj visini. Odmah ispod kora u tom zidu otkrivena je polukružna niša. Ovi ostaci upotpunjavali su predodžbu o prvobitnom izgledu okolice careve grobnice pa je zgrada sakristije naknadno još malo pomaknuta prema istoku kako bi ovi nalazi ostali vidljivi.

Plan objavljen u dnevniku »Novo Doba« 10. rujna 1937. povodom rasprava o uređenju okolice Dioklecijanova mauzoleja

Ljubo Karaman, koji je tada bio na čelu Konzervatorskog ureda u Splitu, a ujedno i tajnik Društva, obavještavao je Upravni odbor o važnijim problemima čuvanja spomenika te često molio Društvo da ono sa svoje strane potpomogne njegova nastojanja. To je tako bilo kod iznijetog rješavanja problema sakristije katedrale. Štoviše, Društvo je dalo inicijativu da se što prije pristupi uređenju čitave okolice kora odstranjenjem neuglednih kućica i lociranjem zgrade riznice, sakristije i župskog ureda na sjevernoj i južnoj strani kora. Inače u to vrijeme se mnogo raspravljalo o raščišćavanju neposredne okolice Mauzoleja. Tako je u siječnju 1939. održan sastanak uz prisustvo načelnika Tehničkog odjeljenja Banske uprave inženjera Lucijana Stele, konzervatora Karamana, šefa arhitektonskog odsjeka gradskog poglavarstva inženjera Prospera Čulića na kojemu je donesena odluka o otkupu i rušenju kuća južno od katedrale (župski ured, kuće Perović i Definis) te zgrada zapadno od hotela »Srebrna vrta«. Do ovih zahvata međutim nije nikada došlo jer u početku nije bilo sredstava, a kasnije su se nazori o potrebi izolacije spomenika dosta izmijenili.

Karaman nije propustio priliku da upozna Društvo s protestom protiv odluke gradskog poglavarstva 1938. godine kojom se dozvoljava parcelacija

zemljišta na Mejama gdje se nalazio utvrđeni Kaštilac splitske patricijske obitelji Capogrosso podignut početkom 16. stoljeća za obranu ovog predjela od Turaka. Njegovi ostaci su tada još bili dobro čuvani. To je kula na ulazu, zidine Kaštilca, stara crkva Gospe od Dobrog Savjeta, kameni stol i drugi dijelovi zgrade. Zajedno s borovom šumicom ovi ostaci su činili vrijedan ambijentalni i spomenički kompleks zbog čega je već tada bio zaštićen. Karaman je smatrao da će se ostaci Kaštilca moći uspješno sačuvati ako se parcelacija izvede tako da se poštuju. Iako je ovaj stav konzervatora bio prihvaćen na sjednici Građevnog odbora 9. veljače, gradsko poglavarstvo je odobrilo parcelaciju predloženu od vlasnika Eduarda Žagara po kojoj kula na Meštrovićevu putu ostaje po sredini jedne čestice, a dijelovi ljetnikovca se rasparčavaju u više parcela od čega je prijetila opasnost da s vremenom budu uništeni.

Mišljenje društva traženo je i kada je 1939. godine s upravom Električnih poduzeća razmatrana mogućnost noćnog osvjetljenja spomenika Splita kako bi na taj način došli do boljeg izražaja i bili atraktivniji u turističkom pogledu.

U nastojanju da se pristupi ozbiljnijem i kontinuiranom radu na uređenju starog grada Društvo se koncem 1937. obratilo predstavkom Ministarskom savjetu. Iznijet je program radova koje bi trebalo izvesti. Kao najvažnije predloženo je uklanjanje bezvrijednih dućana u međuprostoru zapadnih vrata Palače, istraživanje i ponovno otvaranje istočnih vrata rušenjem crkve Dušica, otkrivanje istočnog zida Palače odstranjenjem neuglednih kuća u njegovom podnožju, uređenje zapuštene okolice Mauzoleja i rješenje pitanja sakristije katedrale, oslobađanje sa svih strana hrama Palače rušenjem kuća sa sjevera. Za ostvarenje ovog programa bila su potrebna mnogo veća sredstva nego što su dobivana. Nekadašnja austrijska uprava davala je godišnju dotaciju u tadašnjoj vrijednosti od 300 000 din, a prvih poratnih godina iznosila je 150 000 dinara. Međutim, narednih godina ova je suma svedena na samih 5 000 dinara čime je svaki rad na Dioklecijanovoj palači zastao. Zato je zatraženo da se za uređenje starog grada i palače osigura za ovu godinu iznos od 500 000 din, a dalje svake godine bar po 300 000. Također je bio upućen podnesak Prosvjetnom odjeljenju Banske uprave da kao početak svoje redovite pomoći predvidi u budžetu svotu od 200 000 dinara. Pored toga je od Gradskog poglavarstva traženo 70 000 dinara za uređenje sjeverne strane Mauzoleja. Ministarski savjet je 1938. odobrio traženi kredit od 500 000 dinara. Međutim nije se uspjelo unijeti za budžet za 1939/40. iznos od 300 000 koji je tražen preko Ministarstva građevina jer je održavanje spomenika spadalo u nadležnost Ministarstva prosvjete. Društvo nije odustajalo već se i njemu obratilo istom molbom. Štoviše, s obzirom na to da su spomenici po čitavoj Dalmaciji bili zapušteni, na prijedlog Meštrovićev, upućen je 1939. podnesak Ministarstvu pravde i građevina da se predvide i određene sume i za njihovo održavanje. Nije poblize poznato kako su sva ova nastojanja da se osiguraju sredstva za održavanje spomenika završila. Izgleda da bi se Društvo ipak bilo uspjelo izboriti za neke stalnije izvore da nije rat prekinuo ovu njegovu dobro organiziranu i možda jednu od najvažnijih akcija. Najveći dio zacrtanog programa realiziran je tek u poratnom periodu.

zemljišta na Mejama gdje se nalazio utvrđeni Kaštilac splitske patricijske obitelji Capogrosso podignut početkom 16. stoljeća za obranu ovog predjela od Turaka. Njegovi ostaci su tada još bili dobro čuvani. To je kula na ulazu, zidine Kaštilca, stara crkva Gospe od Dobrog Savjeta, kameni stol i drugi dijelovi zgrade. Zajedno s borovom šumicom ovi ostaci su činili vrijedan ambijentalni i spomenički kompleks zbog čega je već tada bio zaštićen. Karaman je smatrao da će se ostaci Kaštilca moći uspješno sačuvati ako se parcelacija izvede tako da se poštuju. Iako je ovaj stav konzervatora bio prihvaćen na sjednici Građevnog odbora 9. veljače, gradsko poglavarstvo je odobrilo parcelaciju predloženu od vlasnika Eduarda Žagara po kojoj kula na Meštrovićevoj putu ostaje po sredini jedne čestice, a dijelovi ljetnikovca se rasparčavaju u više parcela od čega je prijetila opasnost da s vremenom budu uništeni.

Mišljenje društva traženo je i kada je 1939. godine s upravom Električnih poduzeća razmatrana mogućnost noćnog osvjetljenja spomenika Splita kako bi na taj način došli do boljeg izražaja i bili atraktivniji u turističkom pogledu.

U nastojanju da se pristupi ozbiljnijem i kontinuiranom radu u uređenju starog grada Društvo se koncem 1937. obratilo predstavkom Ministarskom savjetu. Iznijet je program radova koje bi trebalo izvesti. Kao najvažnije predloženo je uklanjanje bezvrijednih dućana u međuprostoru zapadnih vrata Palače, istraživanje i ponovno otvaranje istočnih vrata rušenjem crkve Dušica, otkrivanje istočnog zida Palače odstranjenjem neuglednih kuća u njegovom podnožju, uređenje zapuštene okolice Mauzoleja i rješenje pitanja sakristije katedrale, oslobađanje sa svih strana hrama Palače rušenjem kuća sa sjevera. Za ostvarenje ovog programa bila su potrebna mnogo veća sredstva nego što su dobivana. Nekadašnja austrijska uprava davala je godišnju dotaciju u tadašnjoj vrijednosti od 300 000 din, a prvih poratnih godina iznosila je 150 000 dinara. Međutim, narednih godina ova je suma svedena na samih 5 000 dinara čime je svaki rad na Dioklecijanovoj palači zastao. Zato je zatraženo da se za uređenje starog grada i palače osigura za ovu godinu iznos od 500 000 din, a dalje svake godine bar po 300 000. Također je bio upućen podnesak Prosvjetnom odjeljenju Banske uprave da kao početak svoje redovite pomoći predvidi u budžetu svotu od 200 000 dinara. Pored toga je od Gradskog poglavarstva traženo 70 000 dinara za uređenje sjeverne strane Mauzoleja. Ministarski savjet je 1938. odobrio traženi kredit od 500 000 dinara. Međutim nije se uspjelo unijeti za budžet za 1939/40. iznos od 300 000 koji je tražen preko Ministarstva građevina jer je održavanje spomenika spadalo u nadležnost Ministarstva prosvjete. Društvo nije odustavalo već se i njemu obratilo istom molbom. Štoviše, s obzirom na to da su spomenici po čitavoj Dalmaciji bili zapušteni, na prijedlog Meštrovićev, upućen je 1939. podnesak Ministarstvu pravde i građevina da se predvide i određene sume i za njihovo održavanje. Nije pobliže poznato kako su sva ova nastojanja da se osiguraju sredstva za održavanje spomenika završila. Izgleda da bi se Društvo ipak bilo uspjelo izboriti za neke stalnije izvore da nije rat prekinuo ovu njegovu dobro organiziranu i možda jednu od najvažnijih akcija. Najveći dio zacrtanog programa realiziran je tek u poratnom periodu.

Društvo je surađivalo kod izrade i noveliranja urbanističkog plana grada. Kada je 1931. stupio na snagu Građevinski zakon, trebalo je postojeći Regulacioni plan Splita, izrađen još 1925. godine, formalno uskladiti s njegovim odredbama. To je bila prilika da se on i dopuni s obzirom na neke nove okolnosti u razvoju grada. Nakon što je ovo izvršeno, plan je u prvom kvartalu 1939. izložen na javni uvid radi ponovnog usvajanja. Na prijedlog novog plana upućene su brojne primjedbe. Tako je 16. ožujka uprava društva »Za stari Split« održala sastanak o ovom važnom pitanju. Prisustvovao je predsjednik Meštrović i skoro svi članovi uprave. Nakon opširnog izvještaja koje je podnio arhitekt Fabjan Kaliterna, razvila se živa diskusija, posebno o Dioklecijanovoj palači. Gradskom poglavarstvu upućena je predstavka koju su u ime Društva sastavili Abramić, Kaliterna i Karaman a u kojoj su izneseni prigovori na neka rješenja o povijesnoj jezgri grada.

Predloženo je da se regulacija prostora oko katedrale izvrši kako je to predviđao arh. Schürmann u prvobitnom planu, tj. da se na zgradu kora s obje strane predvidi proširenje, a ne samo s jedne kako se to novim rješenjem predlagalo. Pored toga W. Schürmann je u svojem planu zadržao niz malih kuća ispred južnog zida Dioklecijanove palače. Budući da su prvobitne zgrade bile trošne pa ih je trebalo obnoviti, u svoje vrijeme je konzervatorski ured pokrenuo raspisivanje natječaja za izradu projekata izgradnje novih kućica na istom mjestu. Pri tome se ovo smatralo privremenim rješenjem dok prilike ne dopuste da se kuće uklone i južno pročelje potpuno oslobode. Konzervatorski ured je bio na stanovištu da ovo ima smisla jedino ako se poruši i gornji red kuća te obnovi kriptoportik Palače. Na natječaju 1922. godine usvojen je projekt arh. A. Kellera pa su po njemu i izvedene neke zgrade. U regulacionom planu ove su kuće zadržane kao trajno rješenje. O njihovoj budućnosti bilo je inače dosta razmimoilaženja. Povjerenstvo Dioklecijanove palače na čelu s Bulićem, polazeći od načela čuvanja starog grada kao jedinstvene cjeline, bilo je za to da ostanu. Nasuprot tome Karaman u ime konzervatorskog ureda i društvo »Za stari Split« pod njegovim utjecajem sada zagovaraju da regulacioni plan predvidi rušenje obaju redova zgrada te radikalnu obnovu južnog pročelja palače. I u javnosti su postojala različita mišljenja koja ni do danas nisu usklađena.

Regulacioni plan je iskuljučivao svaki kolni promet u starom gradu. Pješački promet, naročito u dvjema glavnim ulicama koje spajaju vrata na mjestu nekadašnjeg carda i decumanusa Palače, bio je otežan zbog tjesnih ulica. Društvo je predložilo da se bar one prošire na prvobitnu veličinu gdje je to moguće s obzirom da se u ovim ulicama nalaze palače Cindro i D'Augubio koje se ne bi smjele rušiti već bi se kasnije povukle na novu liniju. Svoje stanovište Društvo potkrepljuje mogućnošću da se tako dobi je bolji pogled na ostatke Palače, posebno vrata. Nadalje se založilo za veću izolaciju hrama-krstionice, da se zgrade u Pretorijanskoj (Nepotovoj) ulici povuku na liniju nekadašnjeg portikata te da se prošire tadašnja Dukljanska (Bajamontijeva), Žarkova i Papalićeva ulica. Ovako radikalni stavovi društva »Za stari Split« kojima bi se umnogome uništio srednjo-

vjekovni grad unutar Dioklecijanove palače, ma koliko danas bili neprihvatljivi, gledajući iz ondašnje perspektive, mogu se bar donekle razumjeti. Treba znati da je u to vrijeme centar bio prenapučen, uvjeti života u njemu vrlo teški, zgrade derutne, bez vodovoda i kanalizacije, nije bilo ni sunca ni svjetla. Tu je stanovala sirotinja pa se ovaj kvart pretvorio u leglo bolesti, kriminala i prostitucije. U takvoj situaciji ne samo Društvo nego i mnogi drugi vidjeli su jedini izlaz u temeljitim zahvatima i nije se moglo imati mnogo sentimentalnosti prema nekakvim ambijentima koji su uostalom bili potpuno degradirani kojekakvim krparijama i dogradnjama. Danas se ovaj problem rješava na drugi način, ali bi definitivne stavove trebao dati najnoviji urbanistički plan za kojim se osjeća velika potreba.

Društvo je učestvovalo u rješavanju još čitavog niza pitanja. Tako se 1938. dogovaralo s društvom »Bihać«, koje su zastupali predsjednik Lozovina i potpredsjednik Karaman, o postavi spomenika banu Petru Berislaviću u Trogiru. Meštović je predložio da otkriće preuzme na sebe »Bihać«. Predviđeno je da se sa strana reljefa postave natpisi, i to s lijeve strane onaj iz 1520. koji spominje Berislavića, a s desne, kako je to bilo već dogovoreno s Bulićem, ploča u istom obliku s natpisom što ga je sastavila uprava »Bihaća«. Kako duvne sv. Nikole nisu bile voljne da ustupe stari natpis, odlučeno je da se postavi kopija.

U 1939. godini bila je poslana molba gradskom poglavarstvu za ponovno uspostavljanje povijesnog grba grada te upućen protest poglavarstvu kada je općina odlučila da ponovo izgradi javni zahod istočno od mletačkog kaštela na obali, koji je nekoliko godina ranije bio porušen. Time se otežavalo izoliranje kaštela od okolnih zgrada za što se Društvo zalagalo.

Godine 1940. preminuo je Manger, glavni pregalac u Društvu, a drugi svjetski rat je bio pred našim vratima. To su bili osnovni razlozi da je ono prestalo s radom. Nakon oslobođenja, 1971. godine, osnovano je »Društvo prijatelja kulturne baštine« koje se po svom karakteru može smatrati nastavkom ranijih društava. Tako u Splitu postoje punih sedamdeset godina udruženja građana koja rade na propagiranju i čuvanju njegovog bogatog spomeničkog nasljeđa.

Kao što djelovanje arhitekta Vicka Andrića u prošlom stoljeću označava početak profesionalnog, stručnog i službenog konzervatorstva u Splitu, s druge strane inženjer Petar Senjanović je prvi radio na mobilizaciji građana u rješavanju pitanja graditeljskog nasljeđa. Ova udruženja u našem gradu, kao predstavnici široke javnosti, odigrala su značajnu ulogu u čuvanju baštine. Profesionalne institucije opterećene doktrinama i krutim stavovima ponekad gube vezu sa stvarnim potrebama života pa su intervencije kulturne javnosti vrlo korisne. Briga o spomenicima nije samo stvar stručnih služba već društva u cjelini. To je dužnost svih radnih ljudi, samoupravnih udruženja i društveno-političkih zajednica. Bez njihovog učešća rezultati ne bi bili potpuni.

BIBLIOGRAFIJA

- MITING ZA PORUŠENJE STARE BISKUPIJE. Sloboda, Split, 28. svibnja 1909.
»ZA SPLIT«, Sloboda, Split 13. i 15. prosinca 1909.
- V.M. DRUŠTVO ZA POLJEPŠAVANJE GRADA. Narodni list, Zadar, 24. prosinca 1909.
- USTAV DRUŠTVA »ZA SPLIT«. Split 1910. Hrvatska štamparija, Trumbić i drug.
ZA SPLIT. Sloboda, Split, 11. ožujka 1910.
- SPOMENICA O ST. BISKUPIJI. Sloboda, Split, 1. travnja 1910.
- DOPIS IZ SPLJETA. Novi list, Rijeka, 6. travnja 1910.
ZA SPLIT. Sloboda, Split, 24. i 27. travnja 1910.
- Stanko Piplović, DOPRINOS PETRA SENJANOVIČA UREĐENJU STAROG SPLITA.
Kulturna baština br. 7—8, Split 1978.
- ARHIV DRUŠTVA »ZA STARI SPLIT«. Čuva se u Muzeju grada Splita, a sastoji se od zapisnika sa sjednica upravnog odbora i fascikle s aktima. Zapisnici su vođeni u jednoj teći i to od 30. VIII 1937. do 10. IX 1940. u kojem je periodu održano ukupno 15 sjednica. Među aktima se nalaze Pravila društva, više Mangerovih i Meštrovićevih pisama, nekoliko zapisnika, dopisi Konzervatorskog ureda, dopisi Društva gradskom poglavarstvu, Banskoj upravi, Ministarskom savjetu i drugo.
- /Guić J./ Jurg, NAŠI UPOKOJENI PROFESORI. Dir. Dušan Manger. Ivan Prijatelj. Jadranska pošta, 15. i 22. srpnja 1932.
- DRUŠTVO »ZA STARI SPLIT«. Novo doba, Split, 16. srpnja 1937.
- Cvito Fisković, UREĐENJE OKOLINE DIOKLECIJANOVA MAUZOLEJA. Novo doba, Split, 9. rujna 1937.
- Niko Žiška, UREĐENJE OKOLINE DIOKLECIJANOVA MAUZOLEJA, Novo doba, Split, 10. rujna 1937.
- DRUŠTVO »ZA STARI SPLIT«. Jadranski dnevnik, Split, 4. listopada 1937.
- ŽIVA AKCIJA DRUŠTVA »ZA STARI SPLIT«. Jadranski dnevnik, Split, 9. listopada 1937.
- NOVI NALAZI U TEMELJIMA STARE SAKRISTIJE. Jadranski dnevnik, Split, 11. listopada 1937.
- KAKO JE IZGLEDALA OKOLICA DIOKLECIJANOVA MAUZOLEJA. Jadranski dnevnik, Split, 12. listopada 1937.
- DRUŠTVO »ZA STARI SPLIT« O NOVOM REGULACIONOM PLANU SPLITA. Hrvatski glasnik, Split, 20. ožujka 1939.
- Nikola Žiška, NOVA SAKRISTIJA STOLNE CRKVE U SPLITU. List biskupije splitsko-makarske br. 11 i 12, Split, studeni—prosinac 1940.
- IZ PROŠLOSTI DRUŠTVA »ZA STARI SPLIT«, Kulturna baština br 1, Split 1973.